

Papers in Honour of Rastko Vasić 80th Birthday

Зборник радова у част 80 г. живота Растка Васића

АРХЕОЛОШКИ ИНСТИТУТ

**ЗБОРНИК РАДОВА У
ЧАСТ 80 Г. ЖИВОТА
РАСТКА ВАСИЋА**

Уредници

**Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран**

Београд
2019

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

**PAPERS IN HONOUR
OF RASTKO VASIĆ
80th BIRTHDAY**

Editors

**Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran**

Belgrade
2019

Published by

Institute of Archaeology, Belgrade

For publisher

Miomir Korać

Editors

Vojislav Filipović

Aleksandar Bulatović

Aleksandar Kapuran

Editorial board

Arthur Bankoff, Brooklyn College, CUNY, New York (USA)

Anthony Harding, University of Exeter, Devon (UK)

Barbara Horejs, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences, Vienna (AUT)

Albrecht Jockenhövel, University of Münster, Münster (GER)

Maya Kashuba, Institute for the History of Material Culture, Russian Academy of Sciences, St. Petersburg (RUS)

Miomir Korać, Institute of Archaeology, Belgrade (SRB)

Carola Metzner-Nebelsick, Ludwig-Maximilians-Universität, München (GER)

Lolita Nikolova, International Institute of Anthropology, Utah (USA)

Christopher Pare, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz (GER)

Hrvoje Potrebica, University of Zagreb, Zagreb (CRO)

Roberto Risch, Universitat Autònoma de Barcelona (ESP)

✚ Alexandru Szentmiklosi, Muzeul Banatului, Timisoara (ROM)

Marc Vander Linden, University of Cambridge, Cambridge (UK)

Ognjen Mladenović, secretary

Rewieved by

Editors and members of the editorial board

Translation

Authors

Proof-reading

Caitlyn Breen

Design

Institute of Archaeology

Printed by

Sajnos d.o.o., Novi Sad

Printed in

250

CONTENTS

Foreword / Увод.....	7
M. Svilar, Biography of Rastko Vasić / М. Свилар, Биографија Растка Васића	11
M. Svilar, Bibliography of Rastko Vasić / М. Свилар, Библиографија Растка Васића....	17
A. Harding, Rastko Vasić: some personal reflections.....	40
С. Мандић, Пут у Миделхарнис.....	41
Notes about life and archaeology / Цртице о животу и археологији.....	42
D. Antonović, S. Vitezović, J. Šarić, The Early Neolithic Settlement at Velesnica:	
Lithic and Osseous Industries.....	63
M. Stojić, Mislilac iz Medvednjaka.....	71
S. Alexandrov, Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria.....	75
†B. Hänsel, B. Teržan, K. Mihovilić, Konzeptioneller Wandel im früh- bis mittelbronzezeitlichen Befestigungsbau Istriens.....	95
J. Станковски, Планинско светилиште Татићев Камен: три аспекта обредне праксе....	111
M. Ljuština, Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu.....	125
K. Dmitrović, Contribution to the Study of Spectacle-shaped Pendants in Western Serbia.....	137
B. Molloy, A warrior's journey? Some recent taxonomic, trace element and lead isotope analyses of Mediterranean Later Bronze Age metalwork in the Central and West Balkans...	143
M. Blečić Kavur, B. Kavur, Privjesak kao tijelo – tijelo kao poruka.....	155
A. Kapuran, The Find from Medoševac 20 Years Later – an Addition to the Studies of the Tumulus Culture on the Territory of the Central Balkans.....	165
J. Koledin, "Novi" nalazi nanogvica tipa Regelsbrunn u Вачкој.....	177
М. Лазих, Гробови инхумираних покојника у некрополама брњичке културе.....	187
P. Medović, Sečanj IV — ostava metalnih predmeta.....	201
L. Leshtakov, Bronze Spear and Javelin Heads with Polygonal Sockets - A Balkan Phenomenon.....	209
A. Bulatović, Particular Types of Bowls as Heralds of a New Age in the Balkans.....	215
A. Ђорђевић, Нова сазнања о остави бронзаних налаза из Рудника.....	233
J. Bouzek, Some Early Iron Age symbols and their possible interpretations.....	241
D. Ložnjak Dizdar, Notes on several finds from the beginning of the Early Iron Age in the Danube area.....	247

B. Govedarica, Tumul iz Brezja i neka pitanja socio-kulturnog razvoja na Glasincu u starijem željeznom dobu.....	259
T. Bader, Bemerkungen über die chronologische Lage der Hortfundgruppe „Somartin-Vetiš“.....	273
И. Бруяко, Костяной скипетр предскифского типа из городища Картал в низовьях Дуная.....	289
V. Filipović, Iron Spears of the <i>Balkan Syginnae</i> Type from the Central Balkans.....	297
Д. Топал, Акинак из Вршаца и проникновение клинкового вооружения скифов в Среднее Подунавье.....	307
M. Dizdar, New Late Hallstatt Finds from the Vinkovci Region (Eastern Croatia): A Contribution to the Study of Impacts from the Balkans to the southeastern Carpathian Basin.....	319
D. Mitrevski, The Ruler's Palace in Bylazora – Capital of “Independent Paeonians”.....	345
O. Mladenović, A New Find of Bronze Hinged Fibula from the Vicinity of Svrljig.....	355
M. Guštin, D. Božič, Eine kleine Sondergruppe der thrakischen Fibeln.....	367
List of authors / Списак аутора.....	372

Foreword

Since 1990, after practically 30 years and the publication of the volume of the *Starinar* journal dedicated to the academician and professor Milutin Garašanin, the Institute of Archaeology in Belgrade publishes a volume dedicated to a doyen of both Serbian and European archaeology, Rasko Vasić. In contrast to university centers, where this kind of publications are usual, due to the position of individuals as professors and teachers (*Festschrift*, *Homage...*), the scientific researchers are usually neglected in that respect, which can be seen in the fact that this volume represents the first of a kind published by the Institute of Archaeology. Bearing in mind the significance and the influence of Vasić's work on ex-Yugoslav and prehistoric archaeology of Europe, as well as the fact that he spent his entire career at the Institute of Archaeology, we consider this volume as a humble act of our gratitude for everything our dear colleague Vasić did for archaeology and the Institute, on occasion of his 80th birthday.

Indeed, Rastko Vasić stands as a great of both Serbian and Yugoslav archaeology, distinctly appreciated and esteemed, which stands in opposition to his humble and unobtrusive nature. Vasić's scientific and artistic educations often intertwined in his papers dealing both with the protohistoric art and the particular problems of the Bronze and Iron Age in southeastern Europe. Years of work and scientific questions led him to various phenomena of our prehistoric archaeology, many of which he had himself defined, but from time to time he used to go back and discover the until then unobserved Iron Age art of the Central Balkans. Only a glimpse of his bibliography at the beginning of this volume reveals the archaeological phenomena he had defined and interpreted, and through his serious and responsible scientific work and afterwards authority introduced to archaeology. His first monographs (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* and *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*) were created on basis of his doctoral dissertation and more than a couple of decades since the publication represent often cited literature.

Увод

Након безмало 30 лета и *Старинара* посвећеног академику и професору Милутину Гарашанину из 1990. године, Археолошки институт у Београду објављује једну засебну публикацију посвећену дојену српске, али и европске археологије Растку Васићу. За разлику од универзитетских центара, где је овај тип публикација (*Festschrift*, *Homage...*) уобичајен због позиције појединца као професора и учитеља, научни су радници обично занемарени у томе погледу, што се види и по томе да је ово прва таква засебна публикација наше куће. Но, имајући у виду значај Васићевих дела за бившу југословенску и праисторијску археологију Европе и утицај на њу, као и то што је цео свој радни век провео у Археолошком институту, сматрали смо да је овај зборник поводом 80 година живота један скромни чин наше захвалности за све што је драги колега Васић учинио за археологију и Институт.

Растко Васић доиста представља велика на српске и југословенске археологије, изразито уваженог и цењеног, што је у неку руку у супротности са његовом скромном и ненаметљивом природом. Васићево научно, али и уметничко образовање често се сустицало у његовим првим радовима, када се бавио како уметничким протоисторијским темама, тако и конкретним проблемима гвозденог и бронзаног доба југоисточне Европе. Године рада и стручна питања одвела су га ка многим феноменима наше праисторијске археологије, од којих је неке и сам дефинисао, али се с времена на време враћао, а уједно и откривао до тада незапажену уметност гвозденог доба централног Балкана. Само и летимичан поглед на његову библиографију на почетку овог зборника говори о археолошким појавама које је Васић одредио и интерпретирао, а својим озбиљним и одговорним научним радом и доцнијим ауторитетом увео у домаћу археологију. Његове прве монографије (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* и *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*), настале на основама док-

A complete affirmation in Yugoslav archaeology for colleague Vasić was the invitation to write no less than 13 chapters for the 5th volume of the distinguished publication *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, as one of the youngest authors, dealing with less familiar subjects or subjects with scarce background data, undetermined origin or undefined to a great extent. It can be said that even nowadays, after more than 30 years, Vasić's certain syntheses from the aforementioned publication, remain the postulates for the Iron Age of the Central Balkans. Another significant work of Rastko Vasić, although often not emphasized enough, is the fact that under the invitation of the academician Dragoslav Sreјović, he participated in writing of 150 separate units in the unique domestic archaeological encyclopedia - *Arheološki leksikon – preistorija Evrope, Afrike i Bliskog Istoka, grčka, etrurska i rimska civilizacija*, a paper that Yugoslav and Serbian archaeology lacked for a number of decades. His international reputation was confirmed by five monographs published within the prestigious *Prähistorische Bronzefunde* edition. In parallel with that, through his advice and influence, as well as through his scientific renown, he aided younger colleagues to prepare the volumes for the same edition.

In that context, it is important to mention that defending boards for magister or doctoral thesis on the subject on Bronze and Iron Age could not be imagined without the presence of the colleague Vasić. On such occasions, not a single critique or a bad word could be heard from Vasić, but positive opinion and useful suggestions above all, so that the candidate could properly prepare the thesis for future publication. Rastko Vasić has been a member of the editorial board for the *Starinar* journal for more than 40 years, as well as for many other corpora and journals in the territory of southeastern Europe. As a member of editorial staff or as a reviewer of papers and monographs, he would always point out the qualities of the submitted material, and if the other members of editorial staff or reviewers decided to reject the material, his benevolent suggestions would help in publishing each useful paper after all, even in some other journal. Also, as a long-time director of scientific projects at the Institute of Archaeology, he would always do his best to help

торске дисертације, и даље су, неколико деценија након објављивања, цитирано штиво.

Потпуну афирмацију у југословенској археологији колега Васић доживео је када је позван да, као један од тада најмлађих аутора, напише чак 13 поглавља за том V чувене *Праисторије југославенских земаља*, и то на неке теме о којима се мало знало или у вези с којима су подаци били штурни, нејасног порекла и добрим делом недефинисани. Може се рећи да и данас, након 30 и више година, поједине Васићеве синтезе из ове серије и даље остају једини постулати гвозденог доба централног Балкана. Још један значајан допринос овога типа, чини се, није довољно помињан у досадашњем његовом раду, а то је чињеница да је на позив академика Драгослава Срејовића учествовао у изради преко 150 засебних јединица у јединственој домаћој археолошкој енциклопедији – *Археолошки лексикон – преисторија Европе, Африке и Блиског истока, грчка, етрурска и римска цивилизација*, делу које је дуги низ деценија недостајало југословенској и српској археологији. Међународни углед потврдио је са пет монографија у престижној едицији *Prähistorische Bronzefunde*, док је паралелно саветима и својим утицајем, као и научним реномеом, помагао млађим колегама да припреме своје свеске за исту едицију.

У томе контексту, важно је поменути да се без колеге Васића није могла замислити комисија за одбрану магистарских или докторских дисертација на тему бронзаног или старијег гвозденог доба. Том приликом од њега се није могла чути покуда или лоша реч, већ надам се позитивно мишљење и корисне сугестије како би кандидат своје дело адекватно припремио за будуће објављивање. Преко 40 година члан је редакције *Старинара*, као и многих зборника и часописа на простору југоисточне Европе. Као чест члан редакција или рецензент радова и монографија, увек је истицао квалитете прилога, а уколико би се остатак редакције или други рецензенти одлучили да одбију аутора, он би сесвојим благонаклоним сугестијама трудио да сваки користан рад ипак буде објављен, па макар у неком другом часопису. Такође, као дугогодишњи руководиоца научних пројеката у Археолошком институту,

young colleagues on each matter, never striking as a boss or a superior.

Plenty of details on the private and professional life of Rastko Vasić, both as an archaeologist and painter and literate, can be found in the continuation of this volume, which was one of the ideas of the editors. Therefore, about 60 pages are dedicated to his life and work, biography and a detailed bibliography, while the interview is illustrated with Vasić's numerous paintings, selected by the celebrant himself. Afterward, there is a collection of papers dedicated to the colleague Vasić, written in English, German, Russian and the ex-Yugoslav languages, assorted chronologically. Unfortunately, certain authors which were invited in agreement with the celebrant did not respond, primarily due to the poor health, so the editors once again point out that they regret the situation, although on the other hand, we are grateful and proud of the content of the volume, on 33 authors of the papers, and the editorial board comprised of prominent names of the word archaeology from nine different countries.

Through this volume, the editorial board and the Institute of Archaeology would like to heartily congratulate the jubilee to our colleague Vasić and to wish him many more years in archaeology.

Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran

тудио се да помогне млађим колегама по свим питањима, не постављајући се притом као шеф.

Многи детаљи о приватном и професионалном животу Растка Васића и као археолога, и као сликара и књижевника, могу се наћи у наставку овог зборника, што је била и једна од идеја приређивача. Стога је првих шездесетак страна посвећено његовом животу и раду, биографији и детаљној библиографији, док је интервју илустрован бројним Васићевим сликама, по избору самог слављеника. Након тога уприличени сурадови посвећени колеги Васићу, на енглеском, немачком, руском и језицима бивше Југославије, поређани по хронолошком реду. Нажалост, поједини аутори позвани у консултацијама са слављеником нису се одазвали позиву, поглавито због нарушеног здравственог стања, па уредници и овом приликом напомињу да жале због оваквог развоја ситуације. С друге стране, поносни смо на садржај зборника – како на 33 аутора прилога, тако и на редакцију, у којој су врхунска имена светске археологије из девет земаља.

Колеги Васићу уредници и Археолошки институт овим зборником од срца честитају јубилеј и желе још много година рада у археологији.

Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран

In the National Museum in Belgrade, 2018 (by Aca Đorđević)
У Народном музеју, 2018. године (фото Аца Ђорђевић)

Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu

Marija Đ. Ljuština

Apstrakt: Na matičnoj južnapanonskoj teritoriji prepoznate su tri regionalne grupe vatinske kulture: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i sremsko-slavonska. Ako se kao najčistiji izraz stila vatinske kulture uzme pančevačko-omoljička grupa, onda se teritorija rasprostiranja ove grupe – južni Banat – mora prihvatiti kao jezgro vatinske kulture. Za sada se ovaj pristup, sa izdvajanjem regionalnih varijanata, pokazao kao najsvrsishodniji. Primat u rešavanju pitanja formalnih različitosti, prvenstveno u keramičkom stilu, daje se regionalnim specifičnostima, nastalim usled različitog supstrata i kasnijih uticaja sa strane, a ne hronološkoj različitosti. Shodno tome, dolazi se do zaključka da su zajednice vatinske kulture u Banatu živele rame uz rame, čuvajući specifičnosti nasleđa, ali bivajući otvorene jedne prema drugima i deleći mnoge druge elemente kulture.

Ključne reči: Banat, srednje bronzano doba, vatinska kultura, pančevačko-omoljička grupa, grupa Kornešti-Crvenka, naselja.

Srednje bronzano doba Banata u najvećoj meri oblikovale su zajednice prepoznate kao nosioci vatinske kulture. Uprkos tome što je ovaj kulturni fenomen arheološkoj javnosti poznat duže od jednog veka, do danas nisu usaglašena mišljenja oko njegovih osnovnih činilaca.¹ U poslednje vreme veoma značajan doprinos boljem definisanju vatinske kulture dao je svojim radovima F. Gogltan (Gogâltan).² Pokušavajući da izbegne konfuziju napravljenu oko definisanja pripadnosti određenih nalaza iz srednjeg bronzanog doba Banata kulturama Vatin ili Verbičoara, Gogltan je na početku koristio nazive materijala tip Kornešti (Cornești) ili Sokodor (Socodor). 1995. g. predložio je da se nalazi koji su srpskoj literaturi definisani ili kao kultura Verbičoara (nalazi tipa Kornešti-Crvenka) ili kao etapa Vatin-Vršac vatinske kulture, a od strane rumunskih stručnjaka kao vatinska kultura, nazovu Kornešti-Crvenka po dva lokaliteta koja je smatrao naj-reprezentativnijim: Cornești-Dealul Cornet u Rumuniji i Vršac-Crvenka u Srbiji. Prema mišljenju F. Gogltana,³ grupa Kornešti-Crvenka je deo jedne kulture za koju se može sačuvati, u svrhu tradicije, naziv vatinska kultura. Kultura Verbičoara je manifestacija srednjeg i kasnog bronzanog doba Oltenije, a kontaktna zona između te dve kulture je Đerdap, gde i sa jedne i sa druge strane Dunava postoje lokaliteti koji se teško mogu kulturno odvojiti. Zanimljivo je primetiti da je M. Guma,⁴ poznajući sav materijal i argumente koje je zastupao Gogltan, preuzeo naziv grupa Kornešti-Crvenka, ali je ova grupa u njegovoj interpretaciji nezavisna kulturna manifestacija vatinske kulture, koja se prostirala na istoku srpskog Banata, u rumunskom Banatu i na sever na teritoriji od Mureša do Sokodora.

Među novijim radovima srpskih arheologa koji tretiraju problematiku vatinske kulture, izdvaja se rad Rastka Vasića.⁵ To je kratak kritički prikaz trenutnog stanja istraženosti, u kom je ipak vešto izbegnuto davanje konačnih rešenja pojedinih problema. Karta na kojoj je prikazana distribucija vatinske keramike⁶ indicira da je ovim kulturnim fenomenom bio zahvaćen veći deo

¹ cf. Ljuština 2011.

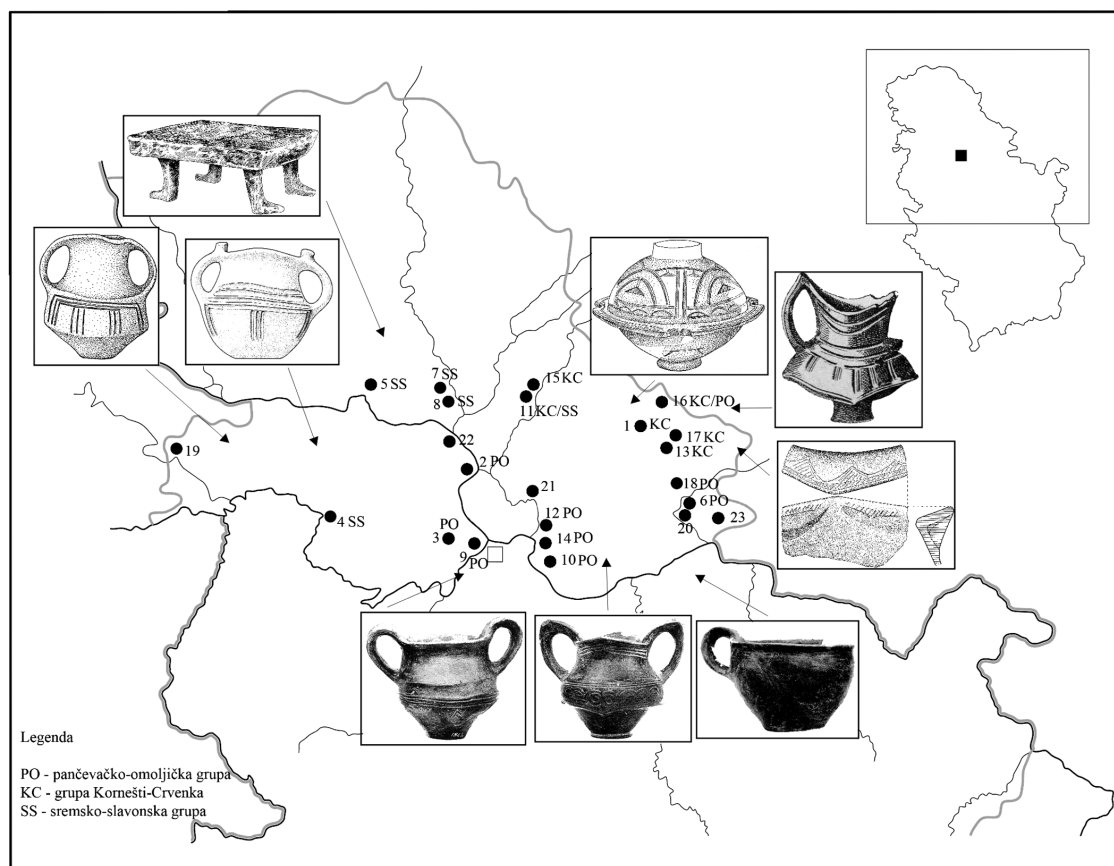
² Gogâltan 2004 sa literaturom.

³ Gogâltan 2004, 93.

⁴ Guma 1997, 43.

⁵ Vasić 2006.

⁶ Vasić 2006, 405, Fig. 1.

Sl. 1 – Regionalne grupe vatinske kulture na teritoriji Vojvodine.

današnje Srbije, ali ne obezbeđuje informacije o tome koji od lokaliteta zaista pripada vatinskoj kulturi. Baveći se hronologijom ove kulture, R. Vasić pokušava da je učini čvršćom uz pomoć metalnih nalaza. On je skeptičan kada se njeno postojanje hronološki određuje isključivo u srednje bronzano doba,⁷ uprkos svim solidnim argumentima koje je F.Gogltan izneo već u svom prilogu iz 1996. godine.⁸ Imajući uvid u tako zbunjujući korpus publikovanog materijala, ne čudi što je R. Vasić⁹ zaključio da ne postoji jasna slika o tome šta vatinska kultura zaista predstavlja u trenutku nastanka njegovog rada.

Sa druge strane, analizirajući teritorijalne aspekte vatinske kulture, N. Tasić je primetio postojanje dve gusto naseljene mikroregije – jedne sa lokalitetima koncentrisanim u okolini Vršca (Vatin, Vršac, Žamsko polje) i druge sa lokalitetima u oblasti ušća Save u Dunav, u istočnom Sremu i okolini Beograda (Vinča, Bežanija-Stara pista aerodroma, i u izvesnoj meri Gomolava kod Hrtkovaca, kao i Šančine u Belegišu i Gradina u Starom Slankamenu).¹⁰ Glavni razlog ovakve disperzije lokaliteta u neposrednoj je vezi sa stanjem istraženosti terena, na koju je direktno uticala snažnija aktivnost određenih muzeja, kao što je vršački (F. Mileker i R. Rašajski). Važno je naglasiti da ove mikro-regije ne daju homogen pokretni materijal unutar samih regija, bez obzira što se kao osnovna determinanta stila vatinske kulture uzimaju pehari sa dve drške,¹¹ prema kojima je ova kultura uvrštena u „kantaros“ kulture.¹²

⁷ Vasić 2006, 406.

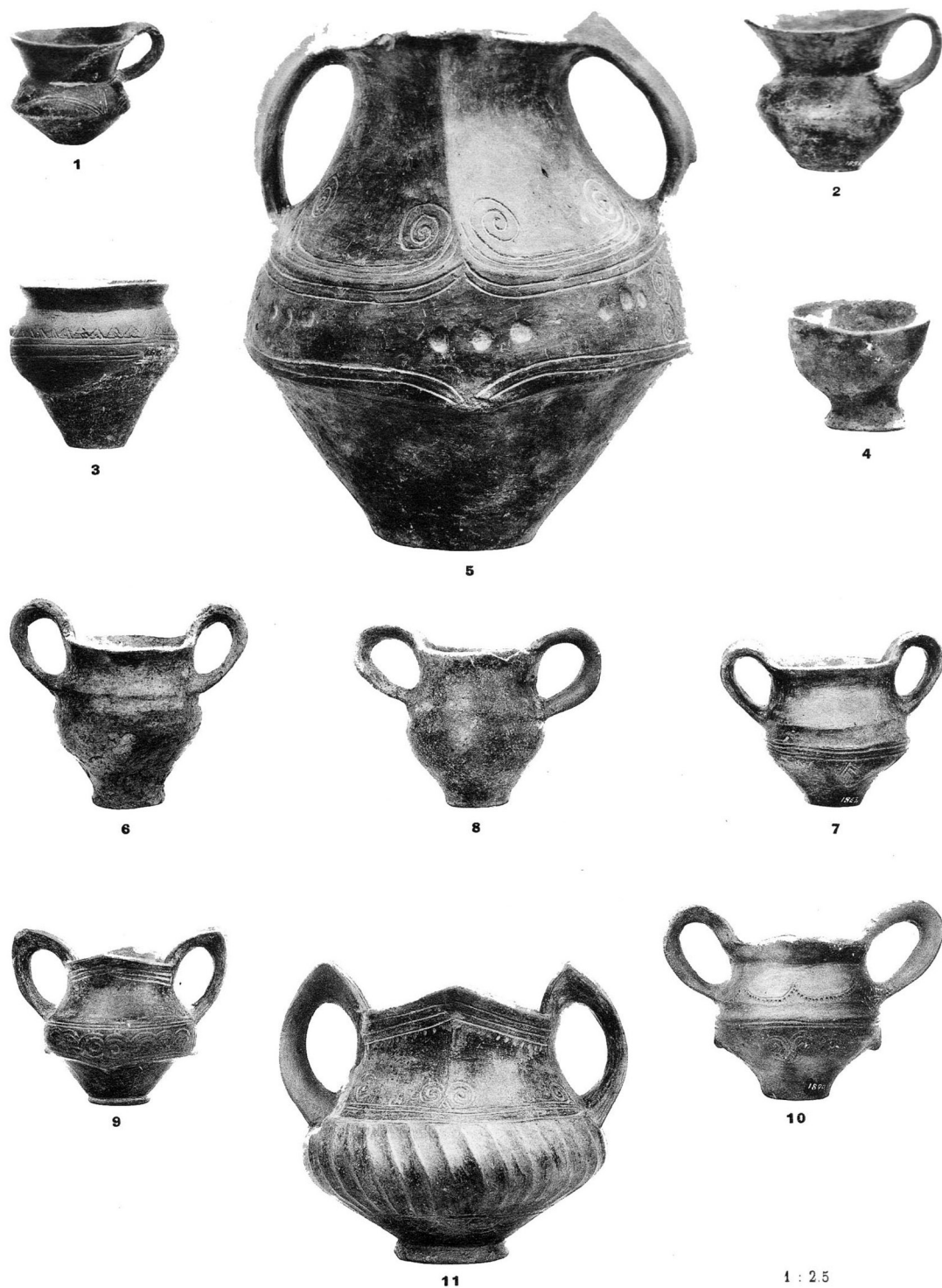
⁸ Gogltan 1996, 46-47.

⁹ Vasić 2006, 452.

¹⁰ Tasić 1984a, 60.

¹¹ cf. Vasić 2006, 452.

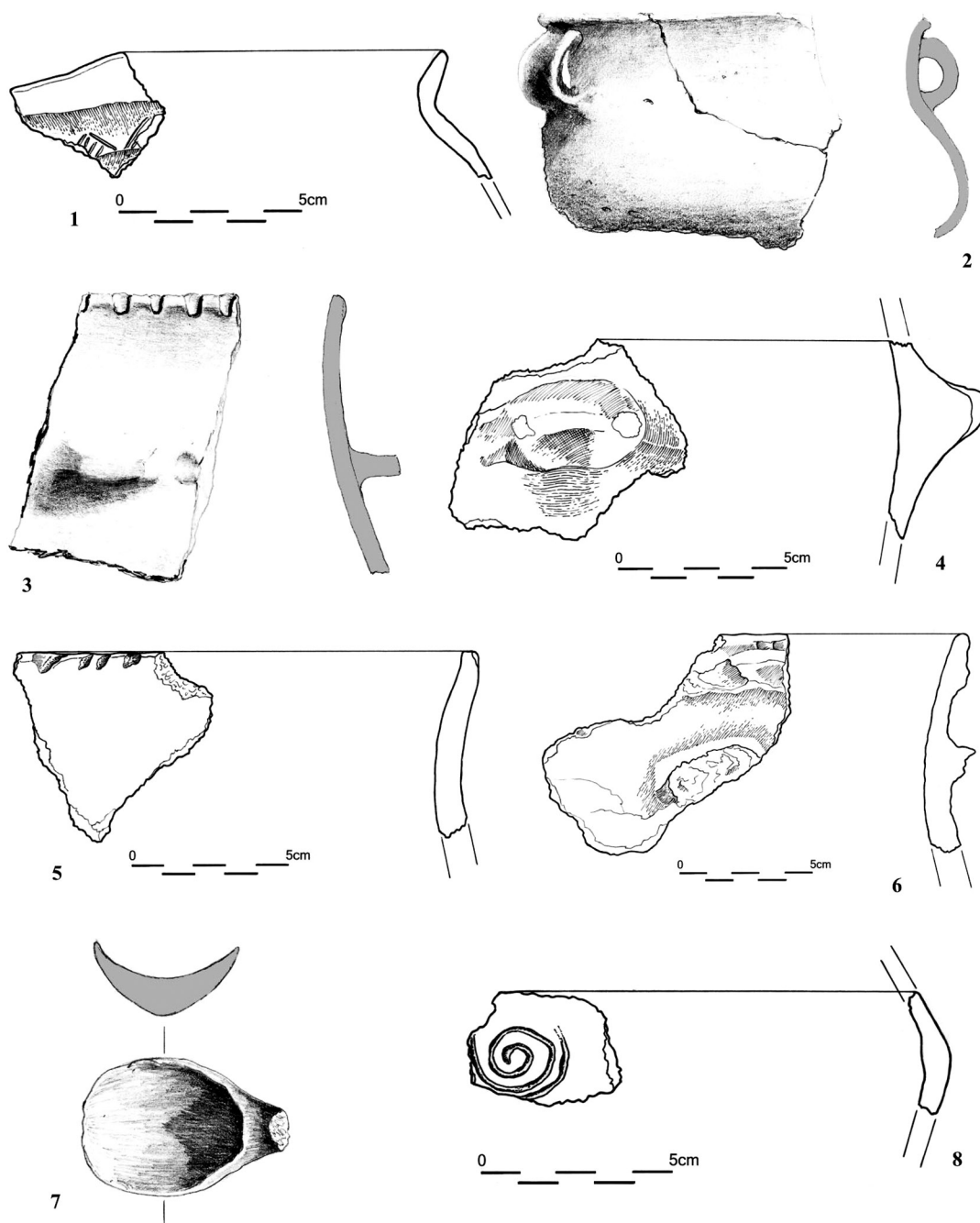
¹² Bóna 1975, 179; Majnarić-Pandžić 1998, 180.

Sl. 2 – Keramički nalazi sa lokaliteta Omoljica-Zlatica (Vulić, Grbić 1937).

Stilsko-tipološkom analizom keramičkog materijala na teritoriji Vojvodine prepoznate su tri regionalne grupe vatinske kulture: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i sremsko-slavonska (sl. 1). Od najvećeg značaja bile su analize materijala sa lokaliteta sa izraženom vertikalnom stratigrafijom, kakvi su Feudvar i Židovar.¹³ Za sada se ovaj pristup, sa izdvajanjem regionalnih

¹³ Ihde 2001; Ljuština 2012.

Sl. 3 – Keramički nalazi sa Židovara: statigrafska sonda 1/1997, horizont Židovar IIb (Ljuština 2013).

varijanata, pokazao kao najsvrsishodniji. Teritorija Banata izuzetno je zanimljiva, s obzirom da se na njoj susstiču uticaji sa različitih strana, i da na njoj žive zajednice nosioci dveju grupa vatinske kulture – pančevačko-omoljičke i Kornešti-Crvenka. Pančevačko-omoljička grupa je jugoistočni sused sremsko-slavonske grupe i obuhvata srednje Podunavlje od usća Save do Đerdapa, srpski deo Banata, a prema K. Ideu,¹⁴ ulazi i u unutrašnjost Balkanskog poluostrva, obuhvatajući i severno Pomoravlje i periferiju brdovitih predela zapadne Srbije koja gravitira Pomoravlju. S obzirom na teritoriju koju obuhvata, može se nazvati i podunavskom regionalnom grupom. Po mišljenju

¹⁴ Ihde 2001, 353-357, Abb. 283.

F. Gogăltan¹⁵ dve faze vatinske kulture, Pančevo-Omoljica i Vatin-Vršac ili Vatin I i Vatin II, sa kojima operišu srpske kolege, jesu regionalne manifestacije istog fenomena, svaka od njih sa posebnom evolucijom. Grupa Pančevo-Omoljica korespondira sa „dunavskom“ varijantom vatinske kulture. Tzv. vatinsko-vršačka faza generalno korespondira sa grupom Kornešti-Crvenka.

Jednostavni metopski stil u pančevačko-omoljičkoj grupi gotovo potpuno izostaje, a solar- ni motiv se ne pojavljuje nikada. Karakteristični ornamentalni motivi su urezane girlande, spirale i volute, koje često prate bradavičasta ispupčenja, kao i „naočaraste“ spirale oko kružnih udubljenja. Uz horizontalne i kose kanelure, najkarakterističnije su „zečije uške“ koje znatno nadvisuju obod pehara. Forme pehara su bikonične, sa četvrtasto modelovanim prelazom konusa, koji se često završava bradavičastim ispupčenjima povijenim naniže, iako ima i blaže profilisanih pehara. Drške su pretežno *ansa lunata* i nadvisuju obod. Obodi su ravni ili rombično izvučeni. Karakteristične su i trbušaste amforice na nozi, koje mogu imati dršku (negde ih definišu kao kadionice). Takođe se sreću čunaste posude, duboke zdele, pitosi, dvojne posude (sl. 2 i 3).¹⁶

Ako bi trebalo izdvojiti regionalnu grupu unutar koje se vidi najčistiji stil vatinske kulture, to bi bila pančevačko-omoljička. Danas se većina autora ipak slaže da je njena teritorija bila matična za čitavu kulturu i da se iz te regije kultura dalje širila. Pančevačko-omoljičkoj grupi pripisani su sledeći južnobanatski lokaliteti: Jasenov-Široka bara, Omoljica-Zlatica (sl. 2), Pančevo-Najeva ciglana, Starčevo-Sedlar i Orešac-Židovar (sl. 3). U donjem Sremu to su Belegiš-Šančine, Dobanovci-Dobanovačka petlja i Bežanija-Stara pista aerodroma.¹⁷

Elementi ove kulturne grupe prisutni su i u materijalu sa lokaliteta Orlovat-Podumka¹⁸ (sl. 4), koji, budući na desnoj obali Tamiša, tačno na granici južnog i srednjeg Banata, predstavlja lokalitet iz kontaknte zone pančevačko-omoljičke i grupe Kornešti-Crvenka. Pozicija ovog lokaliteta uslovlila je da u njegovom materijalu postoji i snažno prisustvo elemenata zapadne, srem- sko-slavonske grupe (sl. 4/7, 8), čija teritorija je takođe veoma blizu; od Tomaševca i Orlovata do Titela vazdušnom linijom nema više od 20 km.

Na osnovu podataka kojima za sada raspolazemo, linija razgraničenja regionalnih grupa Kornešti-Crvenka i Pančevo-Omoljica išla bi linijom Vršac-Tomaševac-Titel, gde bi na jugu Banata, do Dunava, bili koncentrisani lokaliteti pančevačko-omoljičke grupe. Čak i lokaliteti severoistočno od Deliblatske peščare, a južno od pomenute linije razgraničenja, kakav je Židovar¹⁹ (sl. 3), nosili bi karakteristike ove grupe.

Kada je u pitanju teritorijalno rasprostiranje pančevačko-omoljičke regionalne grupe na desnoj obali Dunava, nizvodno od ušća Save, elementi njenog keramičkog stila (blagobikonični pehari, drške tipa *ansa lunata*, robično modelovani obodi, bradavičasta ispupčenja, horizontalne kanelure, urezane volute i girlande, tačkasti ubodi) potvrđeni su na sledećim lokalitetima: Vinča-Belo Brdo,²⁰ Bratinac-Mlava, Drmno-Lugovi, Drmno-Nad Lugom, Golubac-Ušće Tumanske reke, Kličevac-Kod zadružnog doma, Kravlji Do-Izvor, Kurjače, Malo Crniće-Toplik, Poljana-Sestroljin, Usje-Grad.²¹ To je relativno uzak pojas uz Dunav, koji doseže sve do regije Đerdapa.

Grupa Kornešti-Crvenka je definisana u relativno bliskoj prošlosti,²² a u okviru Vojvodine pripadao bi joj srednji Banat i deo južnog, od leve obale Tamiša do linije Vršac-Tomaševac-Titel (sl. 1). Kraj grupe Gornea-Orlešti (Gornea-Orlešti – opredeljena u rano bronzano doba III i sinhrona sa prvom fazom moriške kulture) mora se povezati sa pojavom vatinske kulture (na način

¹⁵ Gogăltan 2004, 132.

¹⁶ Ihde 2001, 353-357; Ljuština 2012.

¹⁷ Ljuština 2012, 150-151; Ljuština 2013.

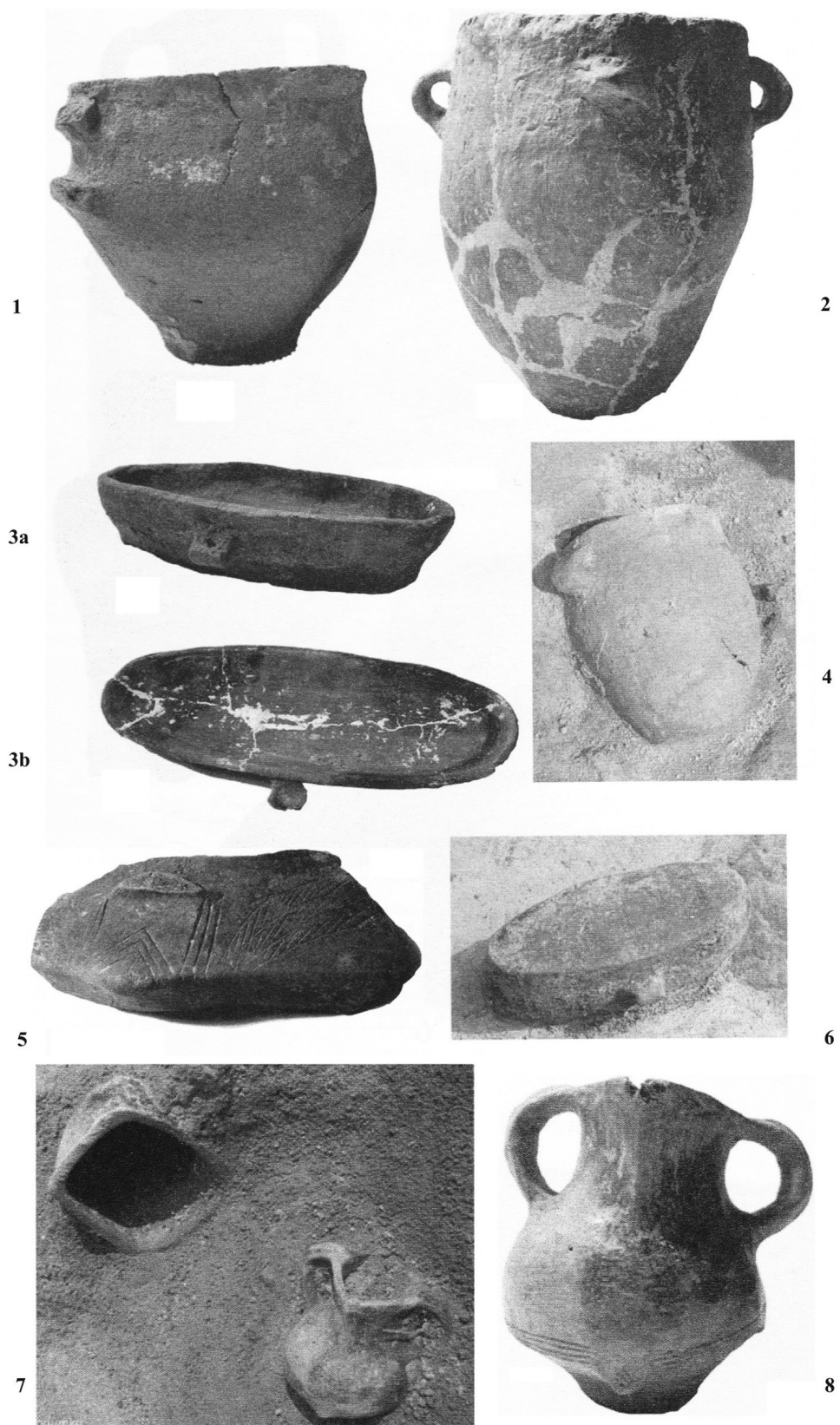
¹⁸ Marinković 2007.

¹⁹ Ljuština 2013.

²⁰ Tasić 1977; Тасић 1984c; Ljuština 2006.

²¹ Стојић, Јацановић 2008, 75, 91, 95-97, 124, 157, 169, 174, 192, 218, 296.

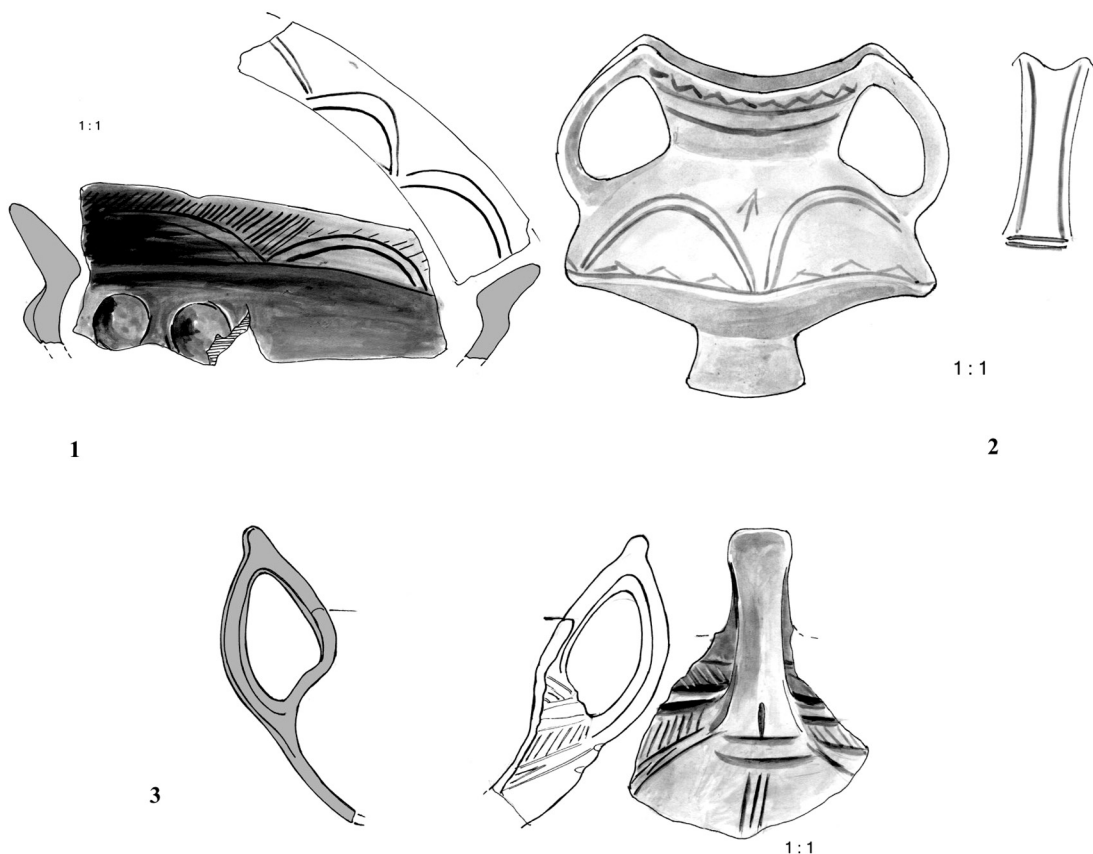
²² Gogăltan 1996, 46; Gumă 1997, 43-47.

Sl. 4 – Keramički nalazi sa lokaliteta Orlovat-Podumka (Marinković 2007).

kako razumeju rumunski arheolozi, na pr. S. Morinc,²³ G. Lazarović i C. Sakarin,²⁴ M. Guma,²⁵ ili uopšteno A. Vulpe²⁶ i M. Rotea,²⁷ dok tu istu pojavu srpski arheolozi – N. Tasić,²⁸ Đ. Gačić²⁹ – nazivaju kulturom Verbićoara) u rumunskom Banatu. Asimilacija starosedelačke sa novopridošlom populacijom može se dokazati na osnovu donjih slojeva na Sokodoru i na naselju Kornešti. Kao što je već navedeno, u skorije vreme predložen je novi naziv za ovu vrstu nalaza – materijal tipa

Sl. 5 – Keramički nalazi iz Vatina: 1-3 (IB 1581, 9270, 8555 – dokumentacija Gradskog muzeja Vršac).

Kornešti ili Sokodor, kako bi se izbegla konfuzija između vatinske i Verbićoara kulture. S obzirom da je ta vrsta nalaza vezana za postojeću situaciju u srpskom Banatu, F. Gogltan³⁰ je predložio kao korektniji naziv Kornešti-Crvenka. Do tada su nalazi keramike ovog tipa paušalno pripisivani vatinskoj kulturi,³¹ ali isto tako i moriškoj,³² Verbićoara³³ ili Otomani grupi.³⁴ Centralna oblast ove grupe jeste rumunski i istočni deo srpskog Banata. Na sever se pruža preko srednjeg Moriša do gornjeg Kriša (lokalitet Sokodor), a na jug zatvara oblast Đerdapa.³⁵ Za ovu grupu osobiti su tzv.

²³ Morintz 1978.

²⁴ Lazarovici, Săcărin 1979.

²⁵ Gumă 1997.

²⁶ Vulpe 1995.

²⁷ Rotea 1995.

²⁸ Tasić 1984b.

²⁹ Гаčić 1987.

³⁰ Gogăltan 1996, 46, 47.

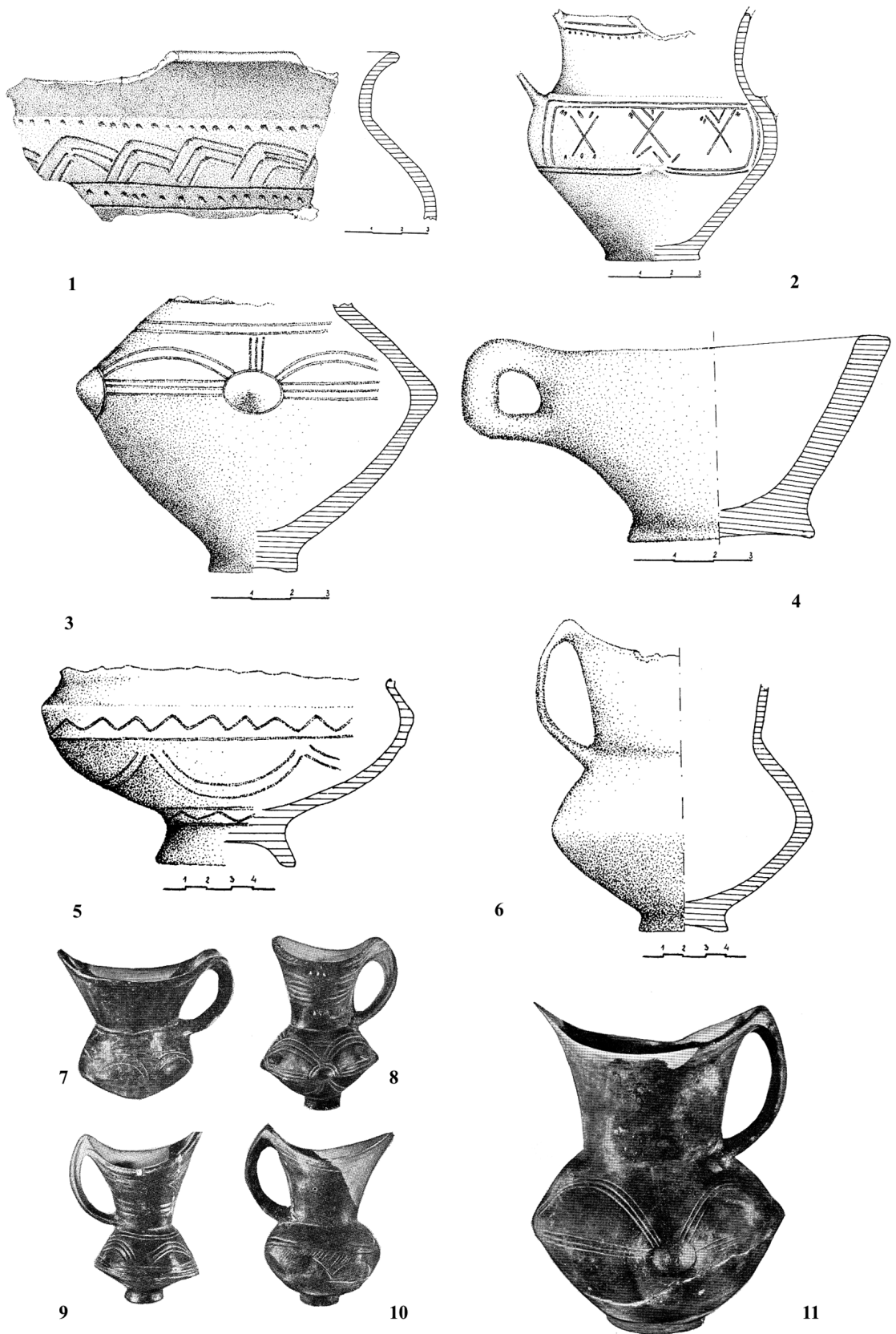
³¹ cf. Bóna 1975; Morintz 1978.

³² cf. Soroceanu 1991.

³³ Lazić 1997, 33.

³⁴ Falkenstein 1998, 80.

³⁵ Gogăltan 1999b, 76, Fig. 15.

Sl. 6 – Keramički nalazi sa lokaliteta Vršac-Crvenka: 1-6 (Гачић 1987), 7-11 (Тасић 1974).

Kornešti peharčići sa jednom ili dve drške i jako izvučenim obodom sa kojim se drške spajaju, dugim koničnim vratom i spuštenim bikoničnim trbuhom. Osim pehara, karakteristični su i konični poklopci sa cilindričnim delom ispod četvrtastog pločastog dela za fiksiranje, trbušaste amforice na nozi, koje se vezuju za pomenute poklopce, zdele na visokoj koničnoj nozi, duboke zdele sa četvrtasto izvučenim obodom. Karakteristična je dekoracija ovih posuda: lučno urezivanje, gde dominiraju arkade.³⁶ Najkarakterističnije i najlakše za prepoznavanje materijala grupe Kornešti-Crvenka jeste šrafiranje, kojim se popunjava prostor između urezanih lučnih ornamenta (sl. 5 i 6).

Đ. Gačić navodi da se u Gradskom muzeju u Vršcu, osim nalaza sa Bugarske humke i Crvenke-Ata (sl. 6), nalazi i materijal Verbičoara grupe (potencijalno Kornešti-Crvenka) sa sledećih lokaliteta: Vatin-Selo, Pavliš-Beluca, Orešac-Židovar, Bela Crkva-ciglana Sigl. Materijal je nepublikovan. U arheološkoj zbirci Narodnog muzeja Pančevo, bez podataka o okolnostima nalaza, keramika ovog tipa potiče iz Omoljice i Opova-Beli breg.³⁷ Materijal je takođe nepublikovan. S obzirom na nepostojanje preciznijih podataka o kontekstu iz kog ovaj materijal potiče, preuranjeno bi bilo donositi konačne zaključke. Pretpostavka je da udeo ovog materijala sa lokaliteta u Omoljici, Opovu i Beloj Crkvi ne prelazi količinu u prirodnim granicama očekivanim kao pokazatelj relacija između regionalnih grupa, jer bi očekivani dominantni materijal bio pančevačko-omoljički. Kada je lokalitet Židovar u pitanju, ovakva postavka je i potvrđena detaljnijom analizom i komparacijom sa materijalom koji potiče sa stratifikovanih iskopavanja.³⁸ Vatin (sl. 5) i Pavliš bi geografskim položajem ulazili u grupu lokaliteta na kojima bi dominirao stil Kornešti-Crvenka.

Uprkos pokušajima da se uskladi više različitih tipova podataka kojima se danas raspolaže, vatinska kultura se, kao i mnoge druge arheološke kulture u kasnoj praistoriji, uglavnom definiše na osnovu jedne kategorije arheološkog svedočanstva – keramike. Nalazi na osnovu kojih je vatinska kultura bila definisana, u prvom redu keramički materijal specifičnog stila, na matičnoj južnopanonskoj teritoriji, potiču uglavnom sa nasebinskih lokaliteta. Tri regionalne grupe vatinske kulture prepoznate su na toj teritoriji: pančevačko-omoljička, Kornešti-Crvenka i srem-slavonska.³⁹ Od toga su teritoriju Banata naseljavale zajednice, čija se materijalna kultura prepoznaje kao pančevačko-omoljička i grupa Kornešti-Crvenka. Za sada se ovaj pristup, prema kom se prepoznaju regionalne varijante, pokazao kao najrelevantniji. Kada se bude raspolagalo zadovoljavajućom serijom radiokarbonskih datuma, ovaj metod će biti proveren i tek tada će se moći proceniti stepen njegove pouzdanosti. Kada su u pitanju problemi formalnih razlika, naročito keramičkih stilova, prioritet je dat regionalnim specifičnostima, koje su proistekle usled razlika u supstratima ili kasnijim spoljnim uticajima, a ne hronološkoj razlici. Shodno tome, dolazi se do zaključka da su banatske zajednice vatinske kulture živele rame uz rame, čuvajući osobitosti svog nasleđa, što se ogleda u specifičnom razvoju keramičkog stila, ali bivajući otvorene jedne prema drugima i deleći mnoge druge elemente kulture.

Bibliografija

- Bóna 1975** – I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstliche Beziehungen*. Budapest, 1975.
Falkenstein 1998 – F. Falkenstein, *Feudvar II: Die Siedlungsgeschichte des Titeler Plateaus*. Kiel, 1998.
Гачић 1987 – Ђ. Гачић, Нови налази Вербићоара групе у јужном Банату, *Грађа за проучавање споменика културе Војводине XIV*: 5-17.
Gogăltan 1996 – F. Gogăltan, About the Early Bronze Age in the Romanian Banat, in: *The Yugoslav Danube Basin and the Neighbouring Regions in the 2nd Millennium B.C.*, ed. N. Tasić, Belgrade – Vršac, 1996: 43-67.

³⁶ Ihde 2001, 358-362; Ljuština 2012.

³⁷ Гачић 1987, 6, fusnota 2.

³⁸ Ljuština 2013.

³⁹ Ihde 2001; Gogăltan 2004; Ljuština 2011; Ljuština 2012; Ljuština, Dmitrović 2015.

- Gogâltan 1996b** – F. Gogâltan, The Southern Border of the Otomani Culture, *Studia Archaeologica* V: 51-76.
- Gogâltan 2004** – F. Gogâltan, Bronzul mijlociu în Banat. Opinii privind grupul Cornești-Crvenka, u *Festschrift für Florin Medeleț zum 60. Geburtstag*, eds. P. Rogozea, V. Cedica, Timișoara, 2004: 79-153.
- Gumă 1997** – M. Gumă, *Epoca bronzului în Banat. Orizonturi cronologice și manifestări culturale = The Bronze Age in Banat. Chronological Levels and Cultural Entities*. Timișoara, 1997.
- Ihde 2001** – C. Ihde, *Die früh- und mittelbronzezeitliche Keramik von Feudvar, Gem. Mošorin, Vojvodina (Serbien)*, PhD thesis, Freie Universität, Berlin, 2001.
- Lazarovici si Săcărin 1979** – G. Lazarovici, C. Săcărin, Epoca bronzului în „Clisura Dunării“, *Banatica* 5: 71-105.
- Лазих 1997** – М. Лазих, Жидовар у бронзано доба, у: *Жидовар: насеље бронзаног и гвозденог доба*, ур: Ј. Узелац, М. Лазих, М. Јевтић, М. Сладић, А. Јовановић, Београд- Вршац, 1997: 21-35.
- Ljuština 2006** – М. Ljuština, *Naselje vatinske kulture na Vinči*. Magistarska teza, Univerzitet u Beogradu, 2006.
- Ljuština 2011** – М. Ljuština, Well Defined or Taken for Granted – the Bronze Age Vatin Culture a Century after, in: *Archaeology: Making of and Practice. Studies in Honor of Mircea Babeș at his 70th Anniversary*, eds. D. Măgureanu, D. Măndescu, S. Matei, Pitești, 2011: 103-113.
- Ljuština 2012** – М. Ljuština, *Stratigrafija naselja i periodizacija vatinske kulture u Vojvodini*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 2012.
- Ljuština 2013** – М. Ljuština, Southern Border of the Pannonian Plain in 1st Half of 2nd Millennium BC: Case Study of Židovar, South Banat District, Serbia = Sudul Câmpiei Panonice în prima jumătate a mileniului II î. Hr. Studiu de caz: Židovar, Banatul de Sud, Serbia, *Istros* XIX: 79-117.
- Ljuština and Dmitrović 2015** – М. Ljuština, K. Dmitrović, Core vs. Periphery: Some Stratigraphical and Chronological Remarks on the Vatin Culture in Banat and Western Serbia, in: *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin*, eds. R. E. Németh, B. Rezi, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș: 2-4 October 2014, Târgu Mureș, 2015: 37-46.
- Majnarić-Pandžić 1998** – N. Majnarić-Pandžić, Brončano i željezno doba, u: *Prapovjest*, S. Dimitrijević, T. Težak-Gregl, N. Majnarić-Pandžić, Zagreb, 1998: 161-369.
- Marinković 2007** – S. Marinković, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Podumka kod Orlovata 2005, *Rad Muzeja Vojvodine* 49: 43- 48.
- Morintz 1978** – S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, vol. I, Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*. București, 1978.
- Rotea 1995** – M. Rotea, Cultura Vatina = The Vatina Culture, in: *Comori ale epocii bronzului din România = Treasures of the Bronze Age in Romania*, eds. C. Stoica, M. Rotea, N. Boroffka, București, 1995: 262-267.
- Soroceanu 1991** – T. Soroceanu, *Studien zur Mureș-Kultur. Internationale Archäologie* 7, Buch am Erlbach, 1991.
- Стојић и Јацановић 2008** – М. Стојић, Д. Јацановић, *Пожаревац. Културна стратиграфија праисторијских локалитета у Браничеву*. Београд-Пожаревац, 2008.
- Tasić 1974** – N. Tasić, Bronzono doba, u *Praistorija Vojvodine*, ur. B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić, Novi Sad, 1974: 185-256.
- Tasić 1977** – N. Tasić, Neue Funde der vatiner Kultur aus den jugoslawischem Donauraum, *Archaeologia Jugoslavica* 18: 17-24.
- Tasić 1984a** – N. Tasić, Die Vatin-Kultur, im: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, ed. N. Tasić, Beograd, 1984a: 59-81.
- Tasić 1984b** – N. Tasić, Die Verbicioara-Kultur, im: *Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, ed. N. Tasić, Beograd, 1984b: 83-92.
- Тасих 1984с** – Н. Тасих, Насеље ватинске културе, у: *Винча у праисторију и средњем веку*, ур. С. Ћелић, Београд, 1984: 76-83.
- Vasić 2006** – R. Vasić, Notes on the Bronze Age Vatin Culture in Serbia, in: *Homage to Milutin Garašanin*, ed. N. Tasić (ur.), Belgrade, 2006: 449-453.
- Vulić i Grbić 1937** – N. Vulić, M. Grbić, *Corpus vasorum antiquorum, Yugoslavie, fasc. 3*. Beograd, 1937.
- Vulpe 1995** – A. Vulpe, Epoca bronzului în spațiul Carpato-dunărean – privire generală = The Bronze Age in the Carpato-Danubian Region – General View, in: *Comori ale epocii bronzului din România = Treasures of the Bronze Age in Romania*, eds. C. Stoica, M. Rotea, N. Boroffka, București, 1995: 17-30.

Shoulder to shoulder: Vatin culture communities in Banat

Marija Đ. Ljuština

Abstract: Three regional groups of the Vatin culture have been recognized in the core territory of Southern Pannonia: Pančevo-Omoljica, Cornești-Crvenka and Sarmia-Slavonia. If the Pančevo-Omoljica group is considered to be the purest representation of the Vatin culture style, then the area over which this group had spread, which is southern Banat, has to be accepted as the nucleus of the Vatin culture. So far, this approach of distinguishing regional variants has proven to be the most relevant. When dealing with problems of formal differences, especially regarding pottery styles, the priority has been given to regional specificities, produced by differences in substrates and later external influences, and not to chronological diversity. Consequently, the conclusion can be drawn that the communities within the Vatin culture lived in Banat shoulder to shoulder, retaining heritage specificities, but being open to one another and sharing many other elements of culture.

Key words: Banat, Middle Bronze Age, Vatin culture, Pančevo-Omoljica group, Cornești-Crvenka group, settlements.

List of authors / Списак аутора

Stefan Alexandrov
National Institute of Archaeology and Museum
Bulgarian Academy of Sciences
2 Saborna Str.
1000 Sofia, Bulgaria
stefanalexandrov@abv.bg

Dragana Antonović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
d.antonovic.960@gmail.com

Tiberius Bader
Max Eyth Str. 12
71282 Hemmingen, Deutschland
tib.bader@web.de

Martina Blečić Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
martina.blecic.kavur@upr.si

Jan Bouzek
Charles University
Smetanovo nábřeží 6
11001 Prague, Czech Republic
Jan.Bouzek@ff.cuni.cz

Dragan Božić
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
dragan.bozic@zrc-sazu.si

Игорь Викторович Брюяко
Одесский археологический музей
Национальной академии наук Украины
Ланжероновская ул.4
65026 Одесса, Украина
ibruyako@yandex.ru

Aleksandar Bulatović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
abulatovic3@gmail.com

Marko Dizdar
Institute of Archaeology
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Croatia
marko.dizdar@iarh.hr

Katarina Dmitrović
Narodni muzej Čačak
Cara Dušana 1
32000 Čačak, Serbia
katarina.dmitrovic@gmail.com

Aca Đorđević
National Museum in Belgrade
Trg Republike 1a
11000 Belgrade, Serbia
a.djordjevic@narodnimuzej.rs

Vojislav Filipović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
vfilipov1@gmail.com

Blagoje Govedarica
Institut für Prähistorische Archäologie
der FU Berlin, c/o Eurasien Abteilung des DAI
Im Dol 2-6, Haus II
14195 Berlin, Germany
blagoje.govedarica@dainst.de

Mitja Guštin
profemeritus
Pusterla 7
6330 Piran, Slovenia
mitja.gustin@upr.si

✠ **Bernhard Hänsel**
Institut für Prähistorische Archäologie,
Freie Universität
Fabeckstraße 23-25
14195 Berlin, Deutschland

Aleksandar Kapuran
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
a.kapuran@gmail.com

Boris Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
boris.kavur@upr.si

Jovan Koledin
Muzej Vojvodine
Dunavska 35
21000 Novi Sad, Srbija
jovan.koledin@muzejvojvodine.org.rs

List of authors / Списак аутора

Мирослав Д. Лазич
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за археологију, Археолошка збирка
Чика Љубина 18-20
11000 Београд, Србија
mdlazic@gmail.com

Ljuben Leshtakov
National Institute of Archaeology with Museum,
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, 2 Saborna str.
1000 Sofia, Bulgaria
l_leshtakov@abv.bg

Marija Ljuština
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Odeljenje za arheologiju
Čika-Ljubina 18-20
11000 Beograd
mljustin@f.bg.ac.rs

Daria Ložnjak Dizdar
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
dldizdar@iarh.hr

Predrag Medović
Narodnog fronta 71
21000 Novi Sad, Serbia

Dragi Mitrevski
Ss. Cyril and Methodius University
blvd. Goce Delcev 9
1000 Skopje, Macedonia
dragimit@yahoo.com

Ognjen Đ. Mladenović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
mladenovic40@gmail.com

Kristina Mihovilić
Arheološki muzej Istre
Carrarina ulica 3
52100 Pula, Hrvatska
kristina.mihovilic@ami-pula.hr

Barry Molloy
School of Archaeology
University College Dublin
Newman Building
Dublin 4, Ireland
barrymolloy@gmail.com

Јовица Станковски
Т. Думба 88/4-21
1100 Куманово, Македонија
stankovskijovica@yahoo.com

Milorad Stojić
Milutina Milankovića 28
11000 Beograd, Srbija
milestojic@gmail.com

Marija Svilar
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
marijasvilar@yahoo.com

Josip Šarić
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
josips@eunet.rs

Biba Teržan
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenia
biba.terzan@ff.uni-lj.si

Денис Топал
Универзитет «Высшая антропологическая школа»
Зимбрулуй 10а
2024 Кишинев, Молдова
denis.topal@gmail.com

Selena Vitezović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
selenavitezovic@gmail.com